զանում են որեւէ նորութիւն, արմատական յեղաշրջում առաջ բերել Թիֆլիսի հայ թատրոնի դերասանական արուեստի բնագաւառում։ Ո՞ւն էր նրանց շկօլան, ուղղութիւնը։

Դա այն շրջանն էր, երբ դերասաններից շատերը հանդիսականների վրայ ազդելու նպատակով իրենց դերերն արտասանում էին երգեցողական, ողբերգական առոգանութեամբ։ Բեմի վրայ իշխում էր կեղծ դէկլամացիան։ Դա հնացած մի մեղոթ էր, որ վաղուց արտաքսուած էր յայտնի թատրոնական բեմերից։ Դա մի մեղոթ էր, որ բթացնում էր դերասանի ընդունակութիւնը, նրա յատկութիւնները։ Դերասանն այդ կեղծ ձեւերը դարձնելով իր համար մեքենայական արհեստ, չէր կարողանում մշակել և զարգացնել իր մէջ թագնուած դերասանական առանձնայատկութիւնները։ Բայց չնայած դրան, այդ շկօլն ունէր իր ջերմ պաշտպանները։ Այդ դպրոցին էր պատկանում Թովմաս Ֆասուլեաճեանը։

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

Հայ Գրի Մշակներ

Մխիթարեան Ուխտիս հայկական մատենադարանին դրկեցէք ձեր բոլոր հրատարակութիւններէն (գիրք, թերթ, օրագիր եւն.) գրախօսելու կամ համարժէք գրքեր ստանալու պայմանով։

Մի՛ մոռնաք որ այդ կերպով սատարած պիտի ըլլաք միանգամայն ողբ. Հ. Ա. Դաշիկեանի կիսատ թողած հսկայ «Հայկ. մատենագիտութեան» ամբողջական հրատարակութեան ատաղձ հայթայթելով եւ աշխատողները քաջալերելով։ ԽՄԲ.

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐՔԵՐ

ԼԵՒՈՆ Պ. ԴԱԼԷՄՔԵԱՐԵԱՆ. — «Մանկական Դաստիարակութիւն տան մէջ». Գահիրէ տպ. «Սահակ – Մեսրոպ». 1934.

Հեղինակն է դաստիարակ ուսուցիչ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի Մանկավարժական բաժնէն։ Մանուկներուն համար չեն այս մանկավարժական վերլուծումները, այլ մայրերու, հայրերու և մանկավարժ դաստիարակներու համար։ Այդ կրթիչ վերլուծումներուն մէջ ծանօթ և անծանօթ մանկավարժական վարդապետութիւններ կան. ծանօթները յիշելու է, և անծանօթները սորվելու է։ Եղած են և կը գտնուին դաստիարակներ՝ որոնք թէեւ ծերունազարդ, սակայն գիտակցութիւնը չունենալով իրենց պաշտօնին փափուկ պարտականութեան՝ վնասակար առաջնորդներ եղած են։ Հարկ է զայն կարդան թէ՛ նոյն ծերերն և թէ՛ երիտասարդները՝ որ չթերանան իրենց նուիրական պարտքին մէջ։

Հեղինակը կ'ըսէ թէ. «Մանուկը պզտիկ մարդ մըն է, և պէտք ունի ոչ թէ բռնակալ տիրոջ մը, այլ ազնիւ առաջնորդի մը»։ Անտարակոյս ազնիւ միջոցը՝ բռնակալութենէն շատ աւելի նպաստաւոր է տղուն դաստիարակութեան համար. սակայն խիստ և անոյշ միջոցները պէտք է գործածուին, նկատի առնելով տղուն կամ աշակերտին հոգեկան դրութիւնը. պարագաներ կան՝ որ թոյները հիւանդին փրկարար կ'ըլլան։

Ծնողք և ուսուցիչ հարկ է շատ մեծ խնամքով ուսումնասիրած ըլլան տղուն հոգեբանութիւնը. ծնողք և դաստիարակ համաձայն գտնուելու են դաստիարակութեան գործին մէջ։

Տղուն կրթութիւնը օգտակար ըլլալու համար, հարկ է ճանչնալ անոր բնաւորութիւնը։ Գալէմքեարեանի գիրքը չի վերլուծեր տղոց հոգեբանութիւնը, այլ

ցոյց կու տայ, թէ ի՞նչ միջոցներ գործածելու է որ դաստիարակութիւնը օգտակար ըլլայ։ Փորձառու դաստիարակ մը ծնողքէն աւելի համոզուած է որ տղուն կեանքը տարօրինակօրէն շատ բարդ է և իրաւունք դժուարահասկնալի։ Երբ բժիշկը չի հասկընար հիւանդին հիւանդութիւնը, ինչպէս կրնայ օգտակար ըլլալ ան, այսպէս և դաստիարակը. եթէ չէ կրցած հասկնալ տղուն կեանքին հոգեբանութիւնը, և բնաւորութեան բարդութիւնը՝ անկարելի է որ լաւ առաջնորդ մ'ըլլայ ան։

Գալէմքեարեան իր այս երկով ցոյց կու տայ մանկավարժական այն սխալ դրութիւնները՝ ուսկից բացարձակօրէն պէտք է սոսկալ, որպէս զի տղան մեծնայ աներկիւղ, երջանիկ ըլլալու յոյսերով, և ընկերութեան օգտակար ըլլալու ազնուական գաղափարով. կը գրէ ան. «Մենք պիտի ցուցնենք թէ մանուկ մը կեանքի մէջ ունի այնքան տագնապներ, որքան չափահաս մը, և այնքան նեղութիւններ որ չափահաս մարդիկ անկարող են հասկընալ։ Հետեւաբար այս անհասկանալի մանուկ անհատը վերլուծելով հոգեբանական տեսակէտէ՝ պիտի ջանանք համառօտ կերպով՝ հայ ծնողքին և հայ ուսուցիչին դիւրահասկնալի ընել զայն»։

Որով ցոյց կու տայ թէ տղան ի բնէ ի՞նչ թերութիւններ ունի և թէ ի՞նչպէս կարելի է դարմանել զանոնք։ Կը թելադրէ որ դաստիարակը տղան չշփացնէ, և ոչ ալ բռնակալ ըլլայ։ Միջին ճամբան միշտ լաւ է. սակայն ըստ տղուն բնաւորութեան, դաստիարակը անոյշ կամ խիստ ըլլալու է։

Ծնողաց և դաստիարակին բնաւորութիւնը շատ մեծ ազդեցութիւն ունի տղուն վրայ, անոր համար ծնողք և դաստիարակ ամէնէն առաջ իրենք իրենց թերութիւնները տեսնել և շտկելու են, եթէ իսկապէս կ'ուզեն որ իրենց տղաքը ուղիղ ու մաքուր սկզբունքներով մեծնան։ Հեղինակը շատ խելացի կ'ըսէ. «Եթէ կ'ուզես տղուդ սխալ գործելակերպը շտկել և փոխել բանի մը մէջ, նախ փոխէ քու ընթացքդ այդ բանին մէջ, յետոյ տղուդ։ Անոնց սխալները ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ իրենց ծնողացը՝ ինչ որ իրենք ընդօրինակած են անոնցմէ, և չենք կրնար այս սխալները ուղղել՝ եթէ երբեք չկարենանք նախ ինքզինքնիս ուղղել»։

Ինչպէս ծնողքին թերութիւնները՝ այսպէս նաեւ դաստիարակիները փոխանցական են։ Կրթական մակարդակը մեր մէջ երթալով կը ցածնայ փոխանակ բարձրանալու, զի անհատական թերութիւններով մեծցող ծնողք մը, կամ դաստիարակ մը երբեք իր թերութիւնները չի տեսներ, որով ինքզինքը չ'ուղղեր. «կոյր կուրի» առաջնորդներ են մեր առաջնորդները. որով ըստ Աւետարանին բնականաբար եթէ խորխորատէ խորխորատ կ'իյնանք, զարմանք չէ այդ։

Մատենախօսականս վերջացնելէ առաջ դիտել կու տամ հեղինակին, թէ տղոց սեռային խնդիրներու շուրջ գիտական – բարոյական յատուկ հայերէն գրքեր ոչ թէ չունինք այլ և չափազանց ունինք, մանաւանդ ամէնէն ընդարձակը Բժ. Ն. Տաղաւարեանի. «Առողջապահութիւն»ը, «Բնական պատմութիւն. մարդկային կազմախօսութիւն ու բնախօսութիւն»։ Վինֆիլտ Հօլի գործը թրգմ. Բիւզանդ Կէօզիւպէօյիւքեանէ։ Տօքթ. Ց. Պալեանի՝ «Բժիշկի մը խրատները Պատանիներուն». «Մտերիմ զրոյցներ եւն.» հեղ. Փղշտացի. և այլն։

Տղուն կրթութեան ամէնէն էական սընունդն է Քրիստոնէական դաստիարակութիւնը. զժբախտաբար այդ դերին մէջ կը պակսին թէ՛ ծնողք և թէ՛ դաստիարակներ։

Խ. Պ. ՎԷՄԵԱՆ. «Մենիկ ծառը» 1934 տպ. Կ. Տօնիկեան, Պէյրութ.

Ցուշարձան Վէմեանի Մամիկին՝ Աննա Մ. Տէվէճեանի։ Մենիկ ծառը կը գտնուի Աբարկիր, սարահարթի մը վրայ. որուն

«Մօտը չըկան տուն կամ հիւղակ, տըղոց ճըխանքը կայտառուն,
Ինք կեցեր հոն միայնակ, դիմացն երկնի և հովուն»։

digitised by A.R.A.R.@

Անոր շուրջ ծիլ կու տան կը ծաղկին, գոյն կ՝առնեն, գոյն կու տան Դաւիթ Սալածորցիի յիշած ու նուագած հայանուն նաշխուն ծաղիկներ։ Այդ ծառն է պատկեր ոստաքանց հայութեան. ան չի մնար միշտ իր փառքին մէջ. անոր բունէն վեր այլեւս չեն շուլուլուիր կայտառ հայ մանուկներ.

«Զարդուած են անոնք, անթաղ, չորս հովերուն ցանուցիր,

Ու մընացած խլեակներն ալ ծառն այցել չեն յանդգնիր»։

Ալ անկէ վերջ մենիկ ծառին ճեւղերը կը դառնան կ՝ըլլան լալագին սրինգ։ Այդ պտղատու ծառը չար նախանձին աչքէն չի վրիպիր.

«Մինչեւ որ ալ Արիւնաբբուն — որ անծանօթ չէր սակայն — իր տապարով հարուածեց բունն ու արմը ծառին պատուական։ Դարամարտիկ բունն հուսկ ինկաւ գազաններուն առաթուր»...

Իսկ անոր ջոկն ու ծիլերն կ՝ըլլան խուժերու և երկոտանի խոզերու կուր...

«Զանոնք լալու՝ աստղերն համայն թէ աչք ըլլան չեն բաւեր,

Զանոնք լալու՝ ծովեր, ովկեան թ՝արցունք ըլլան չեն բաւեր...

Կապոյտ երկնի գմբէթն անգամ անոնց դամբան՝ չի բաւեր.

Ամբողջ հաւքերն — հովերն անգամ անոնց հոգւոց՝ չեն բաւեր»։

Վէմեան յուսահատ չէ, նահատակներուն խլեակներու աշխատանքին վրայ յոյս դրած, կ՝երգէ հայ վերածնունդի երգը. մահայուշ հայրենիքէն դէպի հիւսիս գաղթողները ներուժ բազկով արդէն Նոր Արարկիրը կերտած են։

Վէմեանի սրինգը բնաշխարհի եղէգէն շինուած է, հին եղանակը կ՝ողբերգէ, անկեղծ է իր երգին մէջ, իր զգացմունքը կը բխի հայրենիքի սրտէն, իր սուգը ուղղակի գերեզմանի խաչքարերուն քսուելով կը հասնի մեզի։

Յ. Պ. ԳԱԼԷՄՔԵԱՐԵԱՆ «Ղեւոնդ Ալիշան. Դուրեան» իր կեանքն ու գործը. 1934 տպ. Սահակ — Մեսրոպ. Գահիրէ։

Գրքին իբրեւ յառաջաբան կարելի է ընդունիլ առ հրատարակիչ խմբագրող Գալէմքեարեան՝ Գահիրէի առաջնորդ Մամբրէ Եպիսկոպոսի նամակը, ուր կը կարդանք հետեւեալը.

«Աշխատութեանս սեղանին վրայ պրակ առ պրակ իբարու վրայ կը բարձրանան նահատակ Դուրեան Սրբազանի յիշատակին նուիրուած ձեր այնքան սիրուն, ճաշակաւոր, կոկիկ և գնահատելի աշխատութիւնը, որուն մէջ խնամեալ ընտրութեամբ և խելացի դասակարգութեամբ՝ եկած բազմած են Ամերիկայի Հայոց մարտիրոսեալ Առաջնորդին բիւրեղ մտածումները»։

Այս հատորը երեք մասի բաժնուած է. — Ա. մասը կը պարունակէ պատմիչ ու խմբագիր Ալպոյաճեանի գրած կենսագրականը, որ մանրամասնօրէն կը հիւսէ նահատակ սրբազանին եկեղեցական, գրական կեանքի պատմութիւնը, դատապարտելով ոճիրը և ոճիրն յղացողները։ Այդ կենսագրականն ինքնին յուշարձան մըն է, պերճօրէն քանդակուած։

Ողբացեալ Դուրեան պատմական և հետաքրքրական դէմք մը դարձաւ նահատակուելով։ Ազգային Եկեղեցւոյ պաշտօնեաներուն մէջ եղած են շարք մը եկեղեցականներ որոնց պատմութիւնը աւելի հետաքրքրական է, սակայն չգրուեցաւ, հատորի մէջ չամփոփուեցան Մելքիսեդեկ Արքեպ. Մուրատեանցի, Բարդուղիմէոս Պուրսայի սրբազանին, Շիշմանեան (Գիրուկ) Կարնոյ սրբազանին, Արշարունի Արքեպ.ի և այլն պատմութիւնը։ Անոնց նման կենսագրական հատոր մը պիտի չունենար ողբացեալ Դուրեան սրբազանը՝ եթէ ոճրագործ ձեռքեր զինքը վայրագօրէն չնահատակէին։

Բ. մասը ընդարձակ է, Դուրեան սրբազանի երկերէն քաղուած ու դասաւորուած օձուն մարքեր՝ որոնց մէջ կը խտանան հեղինակին հոգեշունչ գաղափարները։

Անոնք արժէք ունին բարոյական պարտաւորիչ սկզբունքներ ներշնչելով ընթերցողին։

Գ. մասը կը պարունակէ Եղեռնէն ետքը մամուլի մէջ տեսնուած գրութիւնները. այս և «Արձագանգ Մամլոյ» էջերն աւելի խնամքով կարելի էր պատրաստել։

Ա. Յ. ՃԷՊԻՃԵԱՆ. — «Ժառանգականութեան նորավէպը». Հալէպ, տպ. Գոլէճ 1934.

Հեղինակին ուրիշ գործերն են՝ «Սեռն ու սէրը» տղոց համար. «Սեռն ու սէրը» աղջկանց համար։ Այս երկուքն ինձի անծանօթ են։ Գալով «Ժառանգականութեան նորավէպ»ին, կարդացողը հոն պիտի զտնէ ըստ նորագոյն գիտական ուսումնասիրութեանց կարգ մը հին ծանօթութեանց հետ նորութիւններ, որոնք փորձառական քննութեանց արդիւնք են։ Կենդանական գործարաններու՝ բջիջներու և անոնց կազմուածքին, անոնց պաշտօնին, անոնց կերպարանափոխութեանց վրայ ընդարձակ տեղեկութիւններ. ժառանգական խնդիրներու վրայ լրջօրէն վերլուծումներ, գիտեմոլութեան և ֆրանկախտի շատ համառօտ ակնարկներ, սեռի բարեշրջումներու վրայ զանազան տեսութիւններ. մէկ խօսքով անգիտաց անպէտ և գիտուններու յարմար հետաքրքրական աշխատասիրութիւն գնահատելի։

Ս. Ա. ԲԱԽՏԻԿԵԱՆ. «Արարկիր» և շրջանի գիւղերը. պատմական — ազգագրական համառօտ տեսութիւն։ Տպ. «Վահագն» Հ. Յակոբեան. Պէյրութ 1934.

Հեղինակը աղէտի տեսն տակաւին հինգ տարեկան՝ 18 տարիներէ վերջ գրի կ՝առնէ ինչ որ իր երկրին վրայ կարդացած է ծանօթ գրքերու մէջ. գիրքը կը նուիրէ իր «Լենէ»ին — մեծ մօր, որ զինք ազատած է Արարկիրէն մինչեւ Ֆրնճիլէր ուսին վրայ շալկած տարած։ — Աշխարհագրական ու պատմական տեսութիւններէն աւելի հետաքրքրական են ազգագրականները. շատ ընդարձակօրէն կը գրէ հայկական ամուսնութեան արարողութեանց և սովորութեան վրայ, այդ մասը ամէնէն աւելի խնամուածն է. բնաշխարհի միւս գաւառներու նման նկարագրութիւններ են. քիչ տարբերութեամբ միեւնոյն տեղեկութիւնները կը գտնենք Լալաեանցի «Ազգագրական Հանդէս»ին և Ս. Դաւթեանի «Բիւրակն» շաբաթաթերթին մէջ։ Հեղինակին ամէնէն մեծ աղբիւրներն եղած են՝ Զամչեանի, Սրուանձտեանցի, Լիփրիկեանի, Յ. Կ. Ճանիկեանի, Լինչի երկերը։ Տարագրութեան մասին շատ համառօտ անցած է։ Հետաքրքրական են տնական բժշկութեանց բաժինը, բառարանը։

Պատմական տեսութիւնները աւելի ընդարձակ տեղ մը գրաւելու էին, ինչպէս գրուած են զբաղմունքի բաժինը, ուր պատմական տեսութիւնները շատ խնամքով եղած են։

Առհասարակ այս երկասիրութիւնը թէև գիտական դրութեամբ պատրաստուած չէ, սակայն վերին աստիճանի գնահատելի է, զի ասով փրկուած կ՝ըլլայ բնաշխարհի հարազատ հայութեան մէկ մասին ազգագրական պատմութիւնը. իսկ թէ Բախտիկեանի օրինակին հետեւողներ գտնըւէին։

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

«ՈՍԿԻ ԱՐԻՇԻՆ ՏԱԿ»

Մերժուած ու հալածուած տիտղոսն է դա գործին՝ որով քանիերորդ դարու մեր աշխարհիկ գրականութեան քնարերգական բաժնին մէջ՝ խորհրդապաշտ դպրոցի մը արշալոյսը կը բանար ողբացեալ Միսաք Մեծարենց։

Ու այդ գործը, Մեծարենցի հոգւոյն անդրանիկ ծնունդը, լոյս աշխարհ կու գար նոր անունով մը. Ծիածան։

Ծիածան մը արդարեւ ինքն ալ՝ Մեծարենց։ Իր օրերուն իսկ՝ Արփիարի նման անկեղծ արուեստագէտներ նշմարեցին իր մէջ գոյներու և թրթռումի, բնութեան ու խորհուրդի ներդաշնակութիւններ. սակայն յաչագլոտ հոգիներ՝ ինչպէս գործին ա-

digitised by A.R.A.R.@